

Delitev Primorskih regij

Kot nikjer drugod, tudi na Primorskem regije niso razmejene s črto ampak se prepletajo s kraškim svetom in tudi z alpskim svetom. Zato Primorsko v grobem delimo na:

- Subalpske primorske regije
- Prave primorske regije
- Subdinarske primorske regije

Prave primorske regije delimo na:

- Goriška brda
- Goriško ravan
- Vipavsko dolino
- Kras
- Slovensko obalo
- Slovensko Istro

Primorske pokrajine pa lahko delimo tudi glede na kamninsko sestavo in sicer na flišne in kraške. Podrobneje bomo pogledali *FLIŠNE POKRAJINE*. Te pokrajine sestavlja fliš, ki je sicer neprepustna kamnina, vendar zelo slabo odporna proti površinskemu odnašanju in na vremenske vplive, ki na Primorskem niso nič kaj mili. Ker fliš hitro prepereva, so se na njem razvile bolj rodovitne prsti. Tudi vode tečejo po površju, zato so te pokrajine bolj primerne za kmetijstvo, kot kraške. Na krasu so prsti manj rodovitne, prebivalstvo pa je imelo vedno tudi težave pri preskrbi s pitno vodo. Ta problem se je rešil šele z napeljavo vodovodov, ki pa vodo dovaja od drugod.

FLIŠNE POKRAJINE PRIMORSKE

Prva taka flišna pokrajina je **Koprsko primorje**. To je del Istre, ki leži sicer večinoma na Hrvaškem. Koprsko primorje sestavljata dve zelo različni območji – ozek obalni pas in flišno gričevje v zaledju. Na ozkem obalnem pasu je v zadnjih desetletjih prišlo do izjemne zgostitve prebivalstva in različnih dejavnosti: industrije, turizma, trgovine in drugih. Obala je doživela bliskovit gospodarski razvoj. Med izstopajočimi so Luka Koper in turistična naselja. Povsem drugačen razvoj kot ozek obalni pas ima gričevnato zaledje. Na vrhovih slemen so slikovite istrske vasice. Posebnost Koprskega primorja je oljkarstvo – to je gojitev oljk, pridelovanje oljčnih sadežev in pridobivanje zelo zdravega in tudi dragega olivnega olja.

Drugo gospodarsko najpomembnejšo pokrajino sestavljata **Vipavska dolina ter Goriško polje**. Dolina je dobila ime po kraju Vipava in istoimenski reki, ki se izliva v Sočo. Največji industrijski središči sta Ajdovščina in Nova Gorica.

Nova Gorica ima zaradi svoje lege razvite številne obmejne storitvene dejavnosti. Vipavska dolina ima v primerjavi z drugimi primorskimi pokrajinami več ravnih površin, zato je kmetijstvo pomembna dejavnost. Pomembno je predvsem vinogradništvo. Zaradi velikega kmetijskega pomena in bližine morja se včasih zanjo sliši oznaka »slovenska Kalifornija«. Po dolini je speljana tudi izredno pomembna cestna povezava med Italijo in osrednjo Slovenijo.

Naslednja flišna pokrajina so **Goriška brda**. To slikovito flišno gričevje je usmerjeno predvsem v vinogradništvo in sadjarstvo. To gričevje je zaščiteno pred mrzlim severnikom, zato razen po kakovostnih belih vinih slovi tudi po češnjah, breskvah, marelicah, hruškah in kakiju. Pomen sadjarstva se kaže tudi v tem, da domačini vsako leto praznujejo poseben praznik češenj.

Čisto posebna flišna pokrajina so **Brkini z dolino Notranjske Reke**. Brkini ne kažejo več prav dosti primorskih značilnosti, saj je to hribovje visoko skoraj 800 m. Arheološka odkritja dokazujejo, da je bila pokrajina naseljena že pred antiko. Na drugi strani Brkinov je dolina Notranjske Reke, ki jo imenujemo kar Reka. Teče skozi edini večji kraj Ilirsko Bistrico in ponikne v Škocjanskih jamah, ki so že del Krasa.

Slovenska obala in morje: Slovensko morje je del Tržaškega zaliva v Jadranskem morju. Zračna linija slovenske obale od Italije pa do Hrvaške je dolga 17 km, obala pa je zelo razčlenjena, zato skupno meri 46,6 km. Na naši obali se izmenjujeta dva tipa obale: ob izlivu obalnih rek in potokov Rižane in Badaševice pri Kopru, Drnice in Dragonje s Sečoveljskimi solinami so nastale obsežnejše akumulacijske ravnice. Drugi tip obale na Slovenskem pa je strma, težko dostopna obala s klifi – to so strme stene vzdolž morske obale, ki so nastale z delovanjem morskih valov. Najznamenitejši klifi na slovenski obali obsegajo klife od Lazareta do Valdoltre, od Simonovega zaliva v Izoli do Strunjana in od Pacuga do Fiese in od avtokampa v Luciji do starega izliva reke Dragonje.

Morje se v celino zajeda v dveh večjih zalivih: Koprskem in Piranskem ter v dveh manjših: Strunjanskem in Portoroškem. Površina Koprskega zaliva se je od leta **1785**, ko je bilo mesto še na otoku, do danes zaradi zasipavanja zmanjšala za več kot 4 km². Podobno je tudi v okolici Izole in deloma tudi v Portorožu, kjer se je površina Piranskega zaliva zmanjšala zaradi solin in kasneje tudi s pozidavo. Na območju solin in Piranskega zaliva še vedno potekajo že večletna pogajanja in spori s Hrvaško zaradi ureditve državne meje.

Pomembna značilnost slovenskega morja je njegova plitvost. To povzroča njegovo hitro segrevanje in ohlajanje ter ekološko občutljivost. Povprečna globina v slovenskem morju je 18,7 m. Zaradi plitvosti morja in vremenskih vplivov so možne hitre ohladitve morja za tri in več stopinj.

Do tega prihaja ob dolgotrajnem deževju, nevihtah in burji, ki odriva od obale toplejšo površinsko plast vode in na površje začne prihajati hladnejša globinska voda.

V slovenskem delu Tržaškega zaliva je nekaj manj kot 4 km³ vode. To je 37 krat več kot v Bohinjskem jezeru. Čeprav je slovensko morje zelo majhno, bi ga vse slovenske reke s srednjim pretokom polnile četrtno leta.

Prevladujoči morski tok se premika ob slovenski obali proti Trstu, kjer se obrača ob italijanski obali proti jugu.

Plimovanje v tem delu Jadrana je največje, vsakih 15 dni pa se izmenjata poldnevni in dnevni tip plime. Prisotno pa je tudi dvigovanje morske gladine, ki po trenutni oceni znaša 0,1 m/100 let

Zaradi počasnega spomladanskega ogrevanja in jesenskega ohlajanja morja govorimo o njegovem blažilnem vplivu na obalno podnebje.

Za slovensko morje je značilno tudi cvetenje morja, ki sicer ne zgleda ravno prijetno in odvrča turiste od kopanja, čeprav ni škodljivo, saj je to le pojav, kjer se zaradi velike gostote planktona, ki lebdi v vodi morje obarva zeleno, rjavo ali rdeče.

Obalo si delijo 3 občine: Koper, Izola in Piran.

Nekaj večjih krajev na slovenski obali:

Debeli rtič, Ankaran, Koper, Izola, Strunjan, Fiesa, Piran, Portorož, Lucija, Sečovlje. Od Kopra do Izole poteka tudi slikovita Obalna cesta.

Rt Madóna ali piránska Púnta je skrajni zahodni konec polotoka, na katerem leži Piran in v Tržaškem zalivu razmejuje Koprski in Piranski zaliv. Nedaleč od rta Madona leži s 37,25 m najgloblja točka Tržaškega zaliva, popularno imenovana »podvodni Triglav«. Podvodni svet ob rtu Madona v velikosti 13 ha je zavarovan kot naravni spomenik.

GOSPODARSTVO:

Tradicionalne gospodarske dejavnosti in območja, ki v veliki meri temeljijo na naravnih razmerah so:

Poljedelstvo, vinogradništvo, živinoreja, sadjarstvo, vrtnarstvo

Kmetijstvo je bilo nekdanje zelo pomembno. Gojili so oljke, vinsko trto, posamezne vrste južnega sadja in zgodnje zelenjave. Največjo vlogo v kmetijski pridelavi imajo flišna območja, predvsem gričevnati in ravninski del z intenzivnim vinogradništvom, sadjarstvom in vrtnarstvom.

Na obali prevladuje ribištvo, solinarstvo in pomorstvo. Ribolov nima večjega gospodarskega pomena in je pomembno kot dopolnilna dejavnost. Najbolj privlačen je vsakoletni lov na ciplje.

V bližini Piranskega zaliva se je v zadnjih 10 letih začelo plantažno gojenje školjk in plemenitih brancinov, ki jih porabijo v turistični sezoni, nekaj pa se jih proda v Italijo.

Industrija je bila pred letom 1945 slabo razvita. Glavne industrijske panoge so postale: lesna pridelava, kovinska, kemična in živilska industrija ter prometna sredstva in gradbeni material. Najpomembnejša industrijska središča so: Koper, Nova Gorica, Izola, Ajdovščina, Sežana, Ilirska Bistrica, Šempeter pri Gorici...

Turistično so pomembni obmorski kraji (Piran, Portorož, Izola, Koper, Ankaran, Simonov zaliv, Debeli rtič, Žusterna...), pa tudi nekateri kraji v notranjosti (Lipica – konji lipicanci, Škocjanske jame.)

KAMNINE:

Najstarejše kamnine so kredni apnenec, ki se po južnem delu Krasa vlečejo vzdolž meje z Italijo in se nadaljujejo v Podgrajsko podolje.

Zaradi pronicanja vode in podzemskega pretoka je kraško površje prevotljeno s številnimi jamami in brezni. Nekatero večje jame so urejene za turiste (Škocjanske jame, Postojnska jama, Divaška jama, Lipiška jama).

Apnenčasto površje sestavlja 38,7% sredozemskega sveta.

Dolomita je bolj malo.

Flišna območja obsegajo slabo polovico. Zaplate fliša so marsikje sredi apnenca. Sestavljata ga peščenjak in lapor z vložki apnenca. Vse tri sestavine se prepletajo a ne povsod v enakih razmerjih. Površje flišnih pokrajin je drugačno od kraškega, kar je opazno že na daleč. Ker je neprepustno se je razvil površinski vodni odtok. Flišna območja imajo deloma značaj hribovja (zlasti Brkini, del Koprskih brd).

PODNEBJE:

Podnebje sredozemskega sveta najpogosteje označujemo kot submediteransko ali zmerno sredozemsko. Od pravega sredozemskega se loči po nekoliko nižjih povprečnih temperaturah ter drugačni razporeditvi in količina padavin. Za sredozemsko podnebje je značilno zgostitev padavin v zimskem delu, kar pa za večji del Slovenskega sredozemskega sveta ne velja. Letna količina padavin je v Koprskih brdih 1000mm, v notranjosti, kjer se vlažne zračne gmote dvigajo iznad morja, pa se količina poviša na 1300 – 1700mm, v najvišjih legah pa tudi preko 2000mm padavin. Višek padavin je jeseni, oktobra in novembra, povzročajo pa ga

sredozemski ciklon. Med vetrovi prevladuje jugo, ki prinaša padavine. Pogosta je burja, ki piha iz V ali SV celinske smeri.

Burja:

Je eden najbolj značilnih vremenskih pojavov na Krasu. Prilagoditev nanjo je pustila pomembne sledove v arhitekturi hiš in vasi. Zaradi burje ne uspevajo nekatere rastline, včasih pa je bila še močnejša, saj je bil Kras zaradi paše brez drevja in gozdov.

Burja je suh, sunkovit, hladen severozahodni veter, ki se pojavlja na primorskem. Pojavlja se celo leto zlasti močno in pogosto pa v zimskem času.

Burja nastane, kadar se zaradi razlike med pritiskom zraka nad celino in morjem hladnejši, gostejši zrak preliva prek grebenov Trnovskega gozda, Nanosa in Snežnika na primorsko stran. Najmočnejša je pozimi saj so velike razlike temperature med celinskim in primorskim delom Slovenije.

Najvišja izmerjena hitrost burje: 170.6 km/h, Najnovejše meritve pa kažejo tudi na sunke hitrosti 200 km/h.

Moč burje je tako velika da, lomi drevje, odkriva strehe, prevrača avtomobile. Kamnite strehe dodatno obtežijo s kamni in to daje streham nenavaden videz.

Na avtocestah lahko opazimo zaščitne ograje in posebna opozorila. Burjo pogosto spremlja sneg, snežni zamet, pa tudi žled.

TIPI PRSTI:

Glavni tipi prsti na flišu: regosol, karbonatna rendzina, rjava prst, oglejena ali psevdoglejena prst. Rjava prst je najbolj rodovitna in kmetijsko najbolj izkoriščena.

Tla na apnencu in dolomitu so plitva in močno skeletna. Marsikje je prst samo v skalnih žepih in razpokah.

RASTLINSTVO:

Rastje je submediteransko. Gozd porašča slabo tretjino površja. Značilni so nižinski gozdovi hrastov in belega gabra.

PREBIVALSTVO IN NASELJA:

Območje je bilo poseljeno že dolgo pred prihodom Slovencev. Najverjetneje so bili to Kelti, Veneti in Iliri. Prvi Slovenci so bili na tem območju v začetku 7 stoletja.

Delež nad 60 letnimi ljudmi je 17.5%

Delež mladih do 20 let je 26.7%

Delež kmečkega prebivalstva je 5.3%

Skoraj polovica krajev ima manj kot 100 prebivalcev, v njih pa živi 6.5% prebivalstva

Največji kraji: Koper – 24.704 prebivalcev

Nova Gorica – 14.638 prebivalcev

Izola – 10.284 prebivalcev

Nad 2000 prebivalcev ima še Ankaran, Portorož, Ilirska Bistrica, Šempeter, Piran...

Zgostitev prebivalstva, delovnih mest in središčnih dejavnosti je značilna v okolici obalnih mest, Novi Gorici in središčih manjših mest.

Po gričevju in hribovju prevladujejo slemenska naselja, na ravnini pa so postavljena po obrobju obdelovalnih zemljišč.

Naselja so predvsem gručasta, včasih jih sestavlja več zaselkov.

LUKA KOPER

Obalno-kraška regija je po velikosti med najmanjšimi regijami v Sloveniji, po gospodarski razvitosti pa med bolj razvitimi. Luka Koper leži na najkrajši transportni poti, ki povezuje Srednjo in Vzhodno Evropo z državami Sredozemlja, Bližnjega, Srednjega ter preko Sueškega prekopa Daljnega Vzhoda.

S svojimi storitvami pokriva območje z velikim ekonomskim potencialom. Le-to

vključuje države, ki so članice velikih evropskih in tudi svetovnih gospodarskih integracij, in sicer Slovenija, Avstrija, Madžarska, Nemčija, Češka, Slovaška, Poljska, Italija in druge.

Luka Koper leži v Koprskem zalivu, kjer se Jadransko morje najgloblje zajeda v evropski kontinent. Zgrajena je bila z nasipavanjem plitvega morskega dna, in sicer pretežno z materialom iz izkopov luških bazenov.

Danes razpolaga s 1600 hektarji površin, od teh pa jih za opravljanje pristaniške dejavnosti (pomoli, skladišča, manipulativne površine) uporablja le 400. To pomeni, da Luka Koper razpolaga še z izdatnimi površinami, ki so namenjene predvsem industrijski, predelovalni (t.i. Industrijska cona) in blagovno-distribucijski dejavnosti.

Sečoveljske soline

Obala Slovenske Istre je bila še v začetku prejšnjega stoletja posejana s solinami. Najpomembnejše so bile Piranske soline, od katerih so se danes ohranile le še miniaturne soline v Strunjanu in prostrane Sečoveljske soline (približno 850 ha) ob ustju reke Dragonje. Kdaj so Piranske soline začele nastajati, ni znano, prve pisane podatke pa zasledimo v drugi polovici 13. stoletja v piranskem statutu. Ob koncu šestdesetih let, so na južnem območju Sečoveljskih solin, opustili proizvodnjo soli. Opuščen predel je narava preoblikovala v vrsto različnih, bolj ali manj slanah biotopov, ki se med seboj prepletajo in dopolnjujejo v zaključen solinski sistem. **MUZEJ SOLINARSTVA:** Na opuščenih solinah je v zadnjih desetih letih je nastal muzejski kompleks. V eni od hiš je na ogled zbirka starega solinarstva. Solno polje sestavljajo bazeni različnih stopenj izparevanja in kristalizacijski bazeni, kjer poleti žanjejo sol.

LIPICA

Lipica je svetovno znan rekreativni center s preko 425 letno tradicijo v vzreji konj. Že leta 1580 so za plemenitenje kraških konj uvozili iz Španije prve žrebce, znamenite andaluzijske žrebce, kasneje pa še druge. Tu so poleg plemenitih **belih lepotcev** s Krasa, **lipicancev** tudi zelo lepa golf igrišča in druge turistične atrakcije.

KRAŠKI TERAN

Kraški teran, ki ga daje sorta refošk na Kraški planoti, je po poreklu najverjetneje iz Istre. Na značaj tega vina močno vpliva kraška rdeča prst. Zaradi velike količine mineralnih snovi in aminokislin daje sorta na Kraški planoti enkratno temno rdeče vino z vijoličnim odtenkom. Po starih zapisih sodeč, je teran slovel že v rimskem času kot vino z zdravilnimi lastnostmi. Te mu pripisujejo še danes. Zmerno uživanje kraškega teran ohranja prožnost krvnih žil in s tem zavira razvoj arterioskleroze oziroma procese staranja. Primeren je tudi kot zdravilo pri slabokrvnosti. Kraškega terana se največ popije mladega, saj je izjemno svež. Priljubljen je zaradi barve, vonja in okusa, sladokusci pa si ga najraje privoščijo s kraškim pršutom.